

Abstract

There were developed numerous of measures concerning protection, preservation of selected defensive constructions: the historical city-fortress Bohorodchany, the fortified town Kalush, the city-fortress and the castle Mariampil and the fortified monastery Skyt Maniavsky. The main principles of the program of regeneration of the historical-architectural area of town Mariampil within the city fortifications boundaries were proposed. We also suggested to create an integrated environmental museum of the historic city which can combine valuable historic fortified architectural and urban complexes in conjunction with the landscape. All this measures will also help to recreate the cultural and historical environment of the period of the greatest prosperity of the XVII–XVIII centuries.

Key words: Galician province, objects of cultural heritage, defense constructions, town-fortress, fortified town, castle, sacral defense complexes and buildings.

Стаття надійшла до редакції у листопаді 2017р.

УДК 711, 455

Полутренко У. Б.¹⁶, викладач
кафедри архітектурного проектування
Івано-Франківський національний технічний університет
нафти і газу

**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПАМ'ЯТКООХОРОННОГО
ЗОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ ЗАМКОВИХ КОМПЛЕКСІВ**

У статті проаналізовано методичні підходи до пам'яткоохоронного зонування території замкових комплексів. В основі дослідження методичних підходів – метод факторного аналізу, внаслідок якого визначено взаємозалежність окреслення границь пам'яткоохоронних зон від нормативно-методичних вимог охорони, встановлених для замкових комплексів як містобудівних об'єктів.

Ключові слова: замкові комплекси, пам'яткоохоронне зонування, містобудівний об'єкт, методичний підхід.

¹⁶ © Полутренко У. Б.

Актуальність проблеми. У Законі України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.) наведено класифікацію об'єктів культурної спадщини за видами: археологічні, історичні, архітектури, містобудування та садово-паркового мистецтва, згідно якої, фортеці, замки та палацово-паркові комплекси можна типологічно ідентифікувати як містобудівні. В такій систематизації відображено різновиди пам'яток-споруд (окрім міст-фортець), однак не представлено окремих типів об'єктів з містобудівної точки зору. Відповідно розробленій типології, автором запропоновано до категорії об'єктів містобудування, визначених Законом як «.....комплекс (ансамбль) із збереженою планувальною і просторовою структурою та історичною забудовою, ...поєднаною з ландшафтом...», включити «замковий комплекс» як єдину систему замкових споруд із визначеними зонами, передбаченими пам'яткоохоронним законодавством. При цьому, представлено трактування поняття «*замковий комплекс*» – сукупність оборонних, культових, житлових, господарських і інших споруд у межах замкненого середовища, поєднаного функціональними взаємозв'язками з територіями зон охоронної, регульованої забудови та охоронюваного ландшафту.

Згідно ЗУ «Про охорону культурної спадщини», специфіка збереження замкових комплексів як основних структурних елементів багатьох історичних населених пунктів передбачає територіальні пам'яткоохоронні заходи, яким передуює проведення комплексного аналізу території цих містобудівних об'єктів та, насамперед, встановлення границь охоронних зон території. Визначення пам'яткоохоронних меж замкового комплексу базується на методі факторного аналізу, враховуючи нормативно-методичні вимоги щодо охорони таких об'єктів. Встановлені, на основі параметрів пам'яткоохоронного зонування, обмежувальні фактори відіграють ключову роль при реконструкції та пристосуванні замкових комплексів під нові функції туристичного спрямування, що безпосередньо впливає на оптимальне розміщення об'єктів туристичного обслуговування на території комплексів.

Мета статті: за допомогою методу факторного аналізу проаналізувати методичні підходи до пам'яткоохоронного зонування території замкових комплексів та встановити взаємозалежність між нормативно-методичними вимогами охорони, що стосуються таких містобудівних об'єктів, і визначенням границь їх пам'яткоохоронних зон.

Виклад матеріалу. Методичні підходи до пам'яткоохоронної організації території замкових комплексів оснований на методі факторного аналізу, що створює можливість дослідження взаємозв'язків між значеннями певних змінних показників детермінованих факторів і нормативно-методичними вимогами щодо захисту таких об'єктів [1-4]. Визначені фактори впливають на установлення границь пам'яткоохоронних зон замкових комплексів, враховуючи найбільш органічно сформовані історичні та функціональні взаємозв'язки замкових споруд із оточуючою забудовою та ландшафтом. Результати проведеного факторного аналізу сприятимуть збереженню найбільш цінного оточуючого середовища замкових комплексів.

Однак, визначенню пам'яткоохоронних меж замкових комплексів передують обов'язкове встановлення границь замку як центрального ядра комплексу.

Границі замку вказують, базуючись на результатах аналізу археологічних, історико-архітектурних, а також історико-містобудівних досліджень, беручи до уваги історично сформовані планування й забудову довкола замку. Оскільки замок утворюється сукупністю споруд різного типу в межах замкненого середовища, то границі замку визначають по контуру його стін, валів, ровів, а також доріг, вулиць і / або природних бар'єрів (каньйонів, берегів рік, озер, схилів пагорбів, гірських хребтів і т. п.) [2].

Границі охоронної зони замкового комплексу, як і контури замку, встановлюють індивідуально, охоплюючи територію, призначену для охорони оточуючого середовища пам'ятки, що забезпечує найоптимальніші умови функціонування й огляду замку та композиційні взаємозв'язки з довколишнім містобудівним

середовищем. Визначені межі охоронної зони замкового комплексу як об'єкту містобудування враховують при розробці проектів планування й забудови населеного пункту, оскільки детермінована територія характеризується певним режимом будівництва, благоустрою й експлуатації [4, 5, 6].

Проведений аналіз нормативно-методичних вимог стосовно пам'яткоохоронних зон містобудівних об'єктів, дозволив встановити такі *фактори впливу* на визначення *меж охоронної зони замкових комплексів*: автентичні характеристики й параметри замку та замкової території; оптимальна оглядовість архітектурних споруд замку в середовищі історичної забудови; наявність історичних і археологічних пам'яток, розташованих поблизу замку; історично сформоване цінне планування та забудова навколо замку; характерний історичний ландшафт місцевості [1-3, 5, 6].

Слід зазначити, що відстань від замку до границь охоронної зони, яка визначається *фактором оптимальної видимості замкових споруд* та залежить від висоти цих споруд і кута найкращого огляду (складають відповідно подвійну висоту споруд і 27), встановлюється за головним напрямком зримості, враховуючи сектор найкращого огляду замку. Сектор найоптимальнішого огляду замкових споруд сприяє демонстрації найцікавішої архітектурно-містобудівної композиції та вибирається на основі натурних обстежень, фотофіксації, графічного аналізу. При цьому, слід враховувати доцільність відтворення автентичних планувально-просторових умов навколишньої забудови, що дозволить досягнути найкращого зримого сприйняття замку. Варто зазначити, що, оскільки по головних осях сприйняття замкові споруди можуть відрізнитись за висотою, – границі охоронної зони замку визначаються одночасно подвійною висотою доміанти (наприклад, башти-донжону, сторожової чи надбрамної вежі) та подвійною висотою споруд середніх параметрів (приміром, оборонних веж або житлових приміщень). Важливо також звернути увагу на сформовані композиційні взаємозв'язки замку з забудовою охоронної зони, що впливають на вибір оглядових точок, які, в свою чергу, забезпечують

обширний діапазон видимого сприйняття замкових споруд у довколишньому містобудівному середовищі. Згідно нормативно-методичних вимог, мінімальна віддаль границь охоронної зони від замку складає 50 м, а оптимальна віддаленість точок огляду – 700-750 м [2, 5-8].

Рубежі зони регулювання забудови замкового комплексу окреслюють, насамперед, враховуючи композиційний вплив і співмасштабність між спорудами замку та новою забудовою. *Зона композиційного впливу* замкового комплексу граничить із охоронною зоною, охоплюючи просторове середовище, в якому замок із оточуючими історичними будівлями безпосередньо впливають на формування нової забудови, визначаючи характер і регулюючи висоту проєктованих споруд, охороняючи цінні історично сформовані планування, забудову та природний ландшафт довкола замку [2, 3, 7, 8].

На основі аналізу нормативно-методичних умов щодо пам'яткоохоронних зон об'єктів містобудування, встановлено такі визначальні *фактори впливу* на формування меж зони регулювання забудови замкових комплексів: композиційний взаємозв'язок нової забудови зі спорудами замку та оточуючими історичними будівлями охоронної зони; оптимальна оглядовість споруд замку в оточенні історичної забудови з включенням сучасних будівель-вставок; масштаб і пропорційність нової забудови; недопустимість розташування поблизу замку промислових підприємств і транспортно-складських споруд [1-6].

Границі зони регулювання забудови замкового комплексу встановлюють згідно аналітичних даних по плануванню, забудові, функціональному зонуванні території, що межує з охоронною зоною, враховуючи видиме сприйняття замку з довколишньою історичною забудовою, та утворені ними силуети й панорами. Варто підкреслити, що, при зведенні нових споруд у зоні регулювання забудови замкового комплексу, беруть до уваги пряму залежність величини композиційного впливу замку та віддаленості нової забудови відносно замку. Внаслідок цього, при формуванні

новобудов, розташованих поблизу охоронної зони, враховують їх масштабну відповідність до споруд замку та історичної забудови. Якщо нові споруди зводяться віддалено від замку, – беруть до відома активний композиційний вплив окремих домінант, створюваний замковими та довколишніми історичними спорудами. Водночас, необхідно враховувати *фактор оптимальної видимості замкових споруд з оточуючою історичною забудовою*, що детермінується потрібною висотою споруд при куті найкращого огляду 18-20. Разом із тим, варто не допускати, щоб нова забудова, яка слугує фоном для замкових споруд, по висоті перевищувала межі зазначеного кута найкращого огляду. Оптимальна віддаленість точок огляду замку в зоні регулювання забудови, за нормативно-методичними вимогами, дорівнює 1000-1200 м [2, 5-8].

Межі зони регулювання забудови як і охоронної зони замкового комплексу встановлюють по природних і планувальних рубежах [2].

Границі зони охоронюваного ландшафту замкового комплексу, визначають на основі ландшафтного зонування території, що дозволяє зафіксувати найкращі видові точки та не допускати порушення історичних видів ландшафту в випадку будівництва нових споруд у цій зоні. Ландшафтне зонування території доповнюється фотофіксацією характерних видових точок ландшафту.

Для зони охоронюваного ландшафту замкових комплексів *факторами впливу* визначено: напрямки видового сприйняття замку з зовнішніх просторів поселення (з поблизу пагорбів або плато, відкритих ділянок водних і прибережних просторів, під'їздів до населеного пункту), що утворюють панорами та силуети; напрямки видового сприйняття з внутрішніх просторів (із вулиць і площ населеного пункту, закритих перспектив, тобто вулиць, які завершуються замком), а також «кутові» види на замок [2, 5-8].

Висновки. Розглянуті методичні підходи до пам'яткоохоронного зонування території замкових комплексів (основані на методі факторного аналізу), враховуючи нормативно-

методичні вимоги щодо охорони містобудівних об'єктів, дозволили встановити: границі пам'яткоохоронних меж замкового комплексу визначають (за допомогою картографічного та порівняльного аналізу, натурних обстежень і фотофіксації) як суму утворених ділянок, враховуючи законодавчо регламентовані фактори охорони для такого типу об'єктів, результати аналізу даних археологічних, історико-архітектурних, історико-містобудівних досліджень, беручи до уваги історично сформовані планування й забудову довкола замку. За отриманими результатами складається історико-архітектурний опорний план замкового комплексу.

Список використаних джерел:

1. Закон України від 08.06.2000 року № 1805-III «Про охорону культурної спадщини» [Електронний ресурс] // zakon4.rada.gov.ua [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>
2. Рекомендации по составлению проектов планировки городов УССР с историко-архитектурными заповедниками и комплексами памятников архитектуры / Ред. И.О. Кульчицкая // Киев НИПИ градостроительства. – К.: Ротапринт, 1970. – с. 136.
3. Реконструкция исторических зон городов / Ред. Е. Е. Ключниченко, Т. В. Устенко, Г. И. Фильваров, Г. А. Заблочкий // Сборник научных трудов НИПИ градостроительства. – К.: Ротапринт, 1991. – 84 с.
4. Полутренко У. Б. Методика оцінки впливу містобудівних і культурологічних факторів на туристичне використання замкових комплексів / У. Б. Полутренко // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – 2016. – № 43/2. – С. 172-179.
5. Державні будівельні норми України ДБН Б.2.2-2-2008 «Планування та забудова міст і функціональних територій» [Електронний ресурс] // studopedia.org [сайт]. – Режим доступу: http://www.dnaop.com/html/29550/doc-%D0%94%D0%91%D0%9D_%D0%91.2.2-2008
6. Державні будівельні норми України ДБН 360-92** «Планування і забудова міських і сільських поселень» [Електронний ресурс] // vertikal-d.com.ua [сайт]. – Режим доступу: <http://vertikal->

d.com.ua/wp-content/uploads/2012/02/%D0%94%D0%91%D0%9D-360-92-.pdf

7. Бунин А. В., Круглова М. Т. Архитектурная композиция городов / А. В. Бунин. – М.: Академия архитектуры СССР – 1940. – 203 с.

8. Архитектурно-планировочная организация прибрежных территорий. Краткие методические рекомендации / Ред. И. О. Кульчицкая И. С. Ромоданова // Киев НИПИ градостроительства. – К.: Ротапринт, 1969. – с. 62.

Аннотация

В статье проанализированы методические подходы к памяткохранному зонированию территории замковых комплексов. В основе исследования методических подходов – метод факторного анализа, в результате которого установлена взаимозависимость определения границ охраны памяткоохранных зон от нормативно-методических требований охраны, установленных для замковых комплексов как градостроительных объектов.

Ключевые слова: замковые комплексы, памяткохранное зонирование, градостроительный объект, методический подход.

Abstract

In the article analyzes methodological approaches to the conservation zoning of castle complexes. The basis for studying methodological approaches is the method of factor analysis, as a result of which it was established the interdependence of the definition of the borders of protection of the conservation zones from the normative and methodical requirements of protection, established for the castle complexes as town-planning objects.

Keywords: castle complexes, conservation zoning, town-planning object, methodical approach.

Стаття надійшла до редакції у листопаді 2017р.